

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ТИМЧАСОВОГО ВИЛУЧЕННЯ МАЙНА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Горошко В. В.

У статті проаналізовано специфіку та проблеми підстав тимчасового вилучення майна в кримінальному провадженні в Україні; визначено зміст поняття «тимчасове вилучення майна» й акцентовано увагу на необхідності існування ефективного механізму забезпечення майнових прав особи. З'ясовано перспективи механізму забезпечення майнових прав особи під час застосування заходів процесуального примусу, зокрема тимчасового вилучення майна в кримінальному провадженні, а також сформульовано пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства та юридичної практики з означеної проблематики.

Ключові слова: тимчасове вилучення майна, заходи забезпечення, кримінальне провадження, заходи примусу.

В статье проанализирована специфика и проблемы оснований временного изъятия имущества в уголовном производстве в Украине; определено содержание понятия «временное изъятие имущества» и акцентировано внимание на необходимости существования эффективного механизма обеспечения имущественных прав личности. Установлены перспективы механизма обеспечения имущественных прав личности при применении мер процессуального принуждения, в частности временного изъятия имущества в уголовном производстве, а также сформулированы предложения по совершенствованию действующего законодательства и юридической практики по исследуемой проблематике.

Ключевые слова: временное изъятие имущества, меры обеспечения, уголовное производство, меры принуждения.

The specifics and problems of the grounds for temporary seizure of property in criminal proceedings in Ukraine are analyzed; the content of the concept of “temporary seizure of property” is determined and the emphasis is placed on the necessity of an effective mechanism for the provision of property rights of a person. The prospects of the mechanism of ensuring the property rights of a person in the application of measures of procedural coercion, in particular, temporary seizure of property in criminal proceedings, are formulated, as well as proposals are made to improve the current legislation and legal practice on the specified issues.

Key words: temporary seizure of property, measures of security, criminal proceedings, measures of coercion.

Постановка проблеми. Сутність інституту тимчасового вилучення майна полягає у вилученні або вилученні в певної особи або установи (підприємства, організації) майна, що має значення для кримінального провадження, що виявляється в обмеженні майнових прав особи і становить зміст поняття «тимчасове вилучення майна». Але, на наше переконання, у чинному Кримінальному процесуальному кодексі (далі – КПК) України цей захід забезпечення не отримав належного правового врегулювання. Для захисту законних інтересів людини право власності отримало окреме нормативне забезпечення не тільки на національному, а й на міжнародному рівні. Незважаючи на досить суперечливий підхід до оцінювання його сутності та значен-

ня, який виражається в тому, що право на мирне володіння майном не зазначено з-поміж основоположних прав і свобод, закріплених Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод, згодом воно встановлено в ст. 1 «Захист права власності» Протоколу 1 до Конвенції, яка передбачає, що кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений свого майна інакше як в інтересах суспільства й на умовах, передбачених законом або загальними принципами міжнародного права [1].

Основу механізму забезпечення майнових прав особи під час застосування заходів процесуального примусу становлять правові вимоги до діяльності органів, які ведуть кримінальне провадження, стосовно дотримання прав суб'єктів кримінальної процесуальної діяльності й визнання за ними пріоритетного значення; забезпечення верховенства права і правової визначеності в становищі цих суб'єктів; дотримання вимог закону щодо фактичних, юридичних підстав і порядку обмеження права, а також надання уповноваженому суб'єкту можливості оскарження процесуальних рішень стосовно обмеження його прав, що являє собою процесуальний засіб захисту; вчасного вжиття заходів до відшкодування шкоди, завданої незаконними діями, поєднаними з обмеженням майнових прав, і поновлення порушеного становища особи, притягнення до юридичної відповідальності осіб, винних у порушенні майнових прав особи [2, с. 143].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання окремих аспектів застосування заходів забезпечення досліджували такі вчені, як О.В. Верхогляд-Герасименко, І.В. Гловюк, О.А. Колесников, Ю.М. Мирошніченко, Н.С. Моргун, А.С. Нерсисян, С.М. Смоков, О.Ю. Татаров, А.В. Холостенко, О.Г. Шило та ін. Проте питання здійснення тимчасового вилучення майна в кримінальному провадженні залишається спірним, малодослідженим та актуальним, урахувавши досить нетривалу історію його застосування в кримінальному процесі. Наукового дослідження потребують правові підстави застосування цього інституту, межі допустимості й порядок використання вилученого майна в кримінальному провадженні.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження змісту поняття «тимчасове вилучення майна» та необхідності визначення ефективного механізму забезпечення майнових прав особи під час проведення цього заходу забезпечення кримінального провадження.

Виклад основного матеріалу. Як неодноразово зазначалося в літературі, заходи примусу спрямовані переважно на тих осіб, які не бажають добровільно виконувати встановлені правила [3, с. 201-205]. Тому умови їх застосування передусім пов'язані з визначенням протиправними дій осіб, які не виконують передбачені законом обов'язки. Ця думка кореспондує ч. 4 ст. 132 КПК України, згідно з якою для оцінювання потреб досудового розслідування слідчий суддя або суд

зобов'язаний урахувати можливість без застосованого заходу забезпечення кримінального провадження отримати речі й документи, які можуть бути використані під час судового розгляду для встановлення важливих для кримінального провадження обставин. Проте ця умова фактично є незастосовною до такого заходу процесуального примусу, як тимчасове вилучення майна, оскільки КПК України не передбачає вимоги до особи, яка здійснює вилучення майна, зробити спробу отримати його в добровільному порядку від особи, у володінні якого воно перебуває [4, с. 201-205]. Крім цього, на етапі здійснення тимчасового вилучення майна слідчий суддя або суд не проводить вищезазначену оцінку, оскільки не бере участі ні у власне вилученні, ні в наданні попередньої згоди на таку дію.

Отже, забезпечення прав учасників процесу є публічно-правовим обов'язком державних органів, які здійснюють кримінальне провадження, що прямо випливає зі ст. 3, 41 Конституції України. Будучи правовим засобом, цей обов'язок має здійснюватися протягом усього періоду кримінального провадження, що створює оптимальні умови для реалізації права, його охорони та захисту. Крім того, ст. 16 КПК передбачено, що позбавлення або обмеження права власності під час кримінального провадження здійснюється лише на підставі вмотивованого судового рішення, ухваленого в порядку, передбаченому КПК України. Без судового рішення допускається лише тимчасове вилучення майна.

Під час формулювання основних положень теорії тимчасового вилучення майна в кримінальному провадженні передусім зазначимо, що варто акцентувати увагу на загальних і специфічних ознаках цієї процесуальної дії: 1. Загальні: 1) вилучення майна ((певних об'єктів/предметів) у певних осіб); 2) вилучення добровільне чи примусове; 3) вилучення об'єктів/предметів, що мають значення для кримінального провадження. 2. Специфічні: 1) застосування пізнавальних і посвідчувальних операцій; 2) можливе порушення конституційних прав; в) належність вилученого (предмети перебувають у володінні (віданні) фізичної або юридичної особи); 3) здатність об'єктів вилучення забезпечити можливу спеціальну конфіскацію та конфіскацію.

Загальні ознаки тимчасового вилучення майна. Насамперед це вилучення майна ((певних об'єктів/предметів) у певних осіб). Важливим є з'ясування питання щодо кола осіб, майно яких може бути вилучене. В Україні перелік суб'єктів, майно яких може бути тимчасово вилучене або на яке може бути накладений арешт, визначений у ч. 1 ст. 167, ч. 1 ст. 170 КПК України. До них зараховані: 1) обвинувачений; 2) підозрюваний; 3) особи, які в силу закону несуть цивільну відповідальність за шкоду, завдану діями підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, а також юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, якщо до такої юридичної особи може бути застосовано захід кримінально-правового характеру у вигляді конфіскації майна, можливості відчувувати певне його майно за увалою слідчого судді або суду до скасування арешту майна в установленому цим Кодексом порядку.

У теорії кримінального процесу відсутня єдність поглядів щодо можливості вилучення та арешту майна, що перебуває в інших осіб, якщо таке майно отримане об-

винуваченим (підозрюваним) законним шляхом до вчинення злочину, яким заподіяна шкода потерпілому, але передано цим особам на зберігання, у володіння, користування з метою приховання від арешту й перешкоджання його вилученню для забезпечення цивільного позову, інших майнових стягнень, можливого штрафу або конфіскації майна. Одні вчені наполягають на тому, що на будь-яке інше майно, що перебуває в сторонніх осіб, включаючи майно, що належить підозрюваному, обвинуваченому на законних підставах, арешт не може бути накладений [5, с. 102, 103]. Інші виходять із того, що, коли встановлено, що майно належить обвинуваченому (підозрюваному) або цивільному відповідачеві, воно підлягає арешту в загальному порядку незалежно від його місця знаходження [6, с. 9]. Аналогічну позицію займає законодавець у ч. 1 ст. 167, ч. 1 ст. 170 КПК України.

Уважаємо, що для вилучення майна, здобутого в результаті злочинних дій підозрюваного, обвинуваченого, яке знаходиться в інших осіб, не має значення підстава, за якою таке майно перейшло до них. Тому незалежно від того, передане придбане обвинуваченим (підозрюваним) злочинним шляхом майно на зберігання або в тимчасове користування іншим особам чи перейшло до них право власності на таке майно, воно може бути вилучене. Наявність у власності майна, що не може бути підтвержене на законних підставах, само по собі не свідчить про злочинність його походження [7, с. 128]. У разі переходу права власності на майно, отримане в результаті злочинних дій обвинуваченого (підозрюваного), до інших осіб накладення арешту на це майно закон також не пов'язує з тим, чи знав і чи повинен був знати власник, що майно, яке було придбане ним, здобуте злочинним шляхом, і яким способом – платно або безоплатно – він одержав це майно. Якщо ж особа знала, що майно здобуте злочинним шляхом, вона підлягає притягненню до кримінальної відповідальності. Крім підозрюваного, обвинуваченого, арешт може бути накладений і на майно осіб, які за законом несуть матеріальну відповідальність за його дії (ч. 3 ст. 170).

У разі вилучення майна за рішенням суду ситуація кардинально інша, адже у випадках, коли є достатні підстави вважати, що майно, яке знаходиться в певній особі чи в певному місці, має значення для кримінального провадження як: 1) знаряддя та засоби злочину, предмети й цінності, отриманні злочинним шляхом, інші предмети й документи; 2) майно для забезпечення передбаченої законом конфіскації або відшкодування спричиненої злочином шкоди; 3) предмети й документи обмежені в обороті за відсутності на них в обшукуваного дозвільних документів; 4) предмети й документи, вилученні з обігу, уповноважена службова особа або слідчий, прокурор проводять вилучення майна.

Із цього приводу варто погодитись із позицією Н.С. Моргун, що суди в практичній діяльності досить часто доходять висновку, що визнати речовими доказами можна лише вилучені речі та документи, які входили до переліку, щодо якого судом прямо надано дозвіл на їх відшукання, а також арештоване майно відповідно до правил ст. 98 КПК України. При цьому визнання речовими доказами тимчасово вилученого майна без накладення на нього судом арешту, згідно з правилами ч. 5 ст. 171 КПК України, нині чинним КПК України не передбачено [8, с. 218–223].

Уважаємо, що це нонсенс для досудового розслідування, коли «суди доходять висновку, що визнати речовими доказами (sic! – авт.) можна лише вилучені речі та документи, які входили до переліку, щодо якого судом прямо надано дозвіл на їх відшукання ...», оскільки це й не потрібно передбачати. Адже майно в статусі речових доказів має автоматично протоколом конкретної процесуальної дії долучатися до матеріалів кримінального провадження, на що, до речі, в слідчого та прокурора (ст. ст. 36–41, ч. 1 ст. 84, ст. ст. 91–94, 98–100 КПК України) як основних суб'єктів пошуково-пізнавальної діяльності (суб'єктів доказування) достатньо правової кваліфікації та процесуальних повноважень. Але ж про які повноваження йдеться, якщо навіть протоколювання факту ТВМ (сама процедура якого нібито не потребує рішення (ухвали) суду (слідчого судді)) потребує уповноваженої особи, а далі в межах клопотання слідчого, прокурора про арешт тимчасово вилученого майна має бути подано не пізніше наступного робочого дня після вилучення майна, інакше майно має бути негайно повернуто особі, у якій його було вилучено. У зв'язку з цим постає запитання: для чого тоді вилучали, щоб повернути? Відповіддю має стати положення ч. 2 ст. 167 і ч. 1 ст. 98 КПК України, які є майже ідентичними за своїм змістом з відмінністю, яка полягає в тому, що тимчасовому вилученню підлягає виключно майно, у розумінні Цивільного кодексу України, яке належить на праві власності підозрюваному або іншим особам, а речовими доказами можуть бути будь-які матеріальні об'єкти, якщо вони відповідають вимогам, передбаченим ч. 1 ст. 98 КПК України. Тому для чого тоді рішення суду на арешт таких об'єктів, тобто якщо майно вже вилучене, для чого тоді необхідний арешт такого майна? Можна припустити той факт, що законодавець увів ТВМ з метою вилучення майна, без відповідного рішення суду, коли ще не розпочато кримінального провадження (не внесено інформацію до ЄРДР) і щодо відповідного майна є достатні підстави. Але ж як тоді тлумачити положення щодо вилучення під час провадження огляду, обшуку? У цьому контексті може виникнути питання: якщо предмети, які входять до переліку, щодо якого прямо надано дозвіл на відшукання в ухвалі про дозвіл на проведення обшуку, не мають правового статусу тимчасового вилученого майна, то який правовий статус вони мають? Якщо таке майно підпадає під ознаки речового доказу, то, відповідно до ч. 1 ст. 100 КПК України, речовий доказ, який вилучений стороною кримінального провадження, повинен бути якнайшвидше повернутий володільцю, крім випадків, передбачених ст. ст. 160–166, 170–174 цього Кодексу. Отже, відносно такого майна слідчий має звернутись до суду з клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів або про арешт.

Другою загальною ознакою цієї процесуальної дії є вилучення добровільне чи примусове. Серед елементів вилучення майна виділяється особлива категорія юридично значущих, тобто таких, від яких залежить вирішення правових питань, а інколи й напрям кримінального провадження загалом. До подібного роду елементів вилучення майна є підстави зарахувати: 1) наявність ініціативи в отриманні об'єктів; 2) добровільність видачі об'єктів; 3) час (момент) видачі вилучення майна об'єктів; 4) місце виявлення об'єкта майна, характер сховища (житла, приміщення, складу тощо) і стан його захи-

сту, замків тощо, що перешкоджають доступу до нього. Варто звернути увагу на те, що, наприклад, під час обшуку особа може добровільно видати предмети, які не входять до переліку, щодо якого прямо надано дозвіл на відшукання в ухвалі про дозвіл на проведення обшуку. Однак при цьому закон не містить роз'яснень щодо того, який статус має таке майно чи є воно тимчасово вилученим? На наш погляд, певну ясність у таку ситуацію вносить аналіз наведених вище обставин, які визначають факт надання дозволу на вилучення певного майна. Тобто якщо воно зазначено в ухвалі слідчого судді, то не є тимчасово вилученим. Можна вказати, що навіть якщо особа добровільно дала згоду на вилучення майна, воно все одно є тимчасово вилученим і треба дотримуватись порядку його арешт

При цьому суттєве правове значення має обставина добровільної видачі або здачі предметів, що мають значення для кримінального провадження. Варто зауважити: видача майна, що підлягає вилученню, може відбутися й після початку пошукових дій. Однак властивістю добровільності в значенні обставини, яка пом'якшує відповідальність, вона буде наділена лише в тому випадку, якщо вилучення відбулося не у зв'язку з конкретними пошуковими діями, в результаті яких подальше приховування втрачає сенс. Добровільна видача об'єктів може відбутися й після проведення пошуків, якщо вони не призвели до успіху. У цьому випадку є підстави для того, щоб визнати таку видачу, що відбулася за ініціативи особи/обшукуваного і що тягне за собою звільнення її/його від кримінальної відповідальності за незаконне зберігання об'єктів, у тому числі вилучених з обороту (ч. 7 ст. 236 КПК України).

Вилучення об'єктів/предметів, що мають значення для кримінального провадження. Пошук, виявлення, вилучення та фіксація, збереження об'єктів, що необхідні для визнання їх речовими доказами (ст. ст. 98–100 КПК України). Вилучення майна є засобом формування і збирання нових доказів і перевірки тих, що вже є в розпорядженні слідчого. Якщо це речовий доказ, який був наданий стороні кримінального провадження або нею вилучений, повинен бути якнайшвидше повернутий володільцю, крім випадків, передбачених ст. ст. 160–166, 170–174 КПК України (ч. 1 ст. 100 КПК України). Речовий доказ або документ, наданий добровільно чи на підставі судового рішення, зберігається в сторони кримінального провадження, якій він наданий. Сторона кримінального провадження, якій наданий речовий доказ або документ, зобов'язана зберігати їх у стані, придатному для використання в кримінальному провадженні. Речові докази, отримані або вилучені слідчим, прокурором, оглядаються, фотографуються та докладно описуються в протоколі огляду.

Під час визначення обсягу майна, яке підлягає вилученню, необхідно виходити з ознак майна, які перелічені в ч. 2 ст. 167 КПК України, та матеріально-правових підстав для застосування цього заходу. Так, якщо такою підставою є завдана злочинним шкода, то з урахуванням її розміру в грошовому еквіваленті має визначатися обсяг майна, що підлягає вилученню. Іншим чином необхідно діяти в тому випадку, коли підставою для вилучення майна є вчинення злочину, за який можливе покарання у вигляді конфіскації майна. У цьому випадку необхідно вилучати все наявне в підозрювано-

го, обвинуваченого майно, крім того, яке не підлягає конфіскації.

Щодо специфічних ознак тимчасового вилучення майна варто зупинитись на такому положенні, як можливе порушення конституційних прав осіб, у яких таке майно вилучається. Важливим із погляду забезпечення ефективності вилучення майна особи є вирішення питання стосовно найбільш доцільного моменту застосування цього заходу, адже нормативно його не визначено. Так, закон допускає арешт майна лише тієї особи, яка має процесуальний статус підозрюваного або обвинуваченого, а також третіх осіб, тому вбачається, що цей захід має застосовуватися негайно після появи в провадженні цих учасників для забезпечення цивільного позову, стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди, можливої конфіскації майна. Щодо тимчасового вилучення майна ситуація дещо інша, оскільки положення ч. 1 ст. 167 КПК України визначають, що тимчасовим вилученням майна є фактичне позбавлення підозрюваного або осіб, у володінні яких перебуває зазначене в ч. 2 цієї статті майно тощо. Тобто під час вилучення майна процесуальний статус особи не має значення, оскільки ця дія спрямована на основний її об'єкт – майно (ч. 2 ст. 167 КПК України). Але вважаємо, що цей перелік майна (об'єкт/предмет вилучення) більш широкий, становлячи цілісний об'єкт такої процесуальної дії, яка може проводитися й до початку кримінального провадження, у стадії досудового розслідування та судового розгляду кримінальної справи в суді. Важливу роль у процесі здійснення кримінального провадження відіграють гарантії під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Основною гарантією прав підозрюваного, обвинуваченого є, на наш погляд, ст. 132 КПК України, яка визначає загальні правила застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Ці правила гарантують підозрюваному, обвинуваченому неможливість застосовувати вказані вище заходи без умотивованих причин (тягар доказування слідчому судді покладено на слідчого та прокурора) без ухвали слідчого судді, а також не застосовувати заходи забезпечення, якщо є можливість отримати необхідні речі, документи, дані без застосування заходу забезпечення кримінального провадження [9, с. 141].

Користування правами людини не має обмежуватися. Проте, коли існує така потреба, варто чітко обґрунтувати конкретні межі запровадження обмежень прав, довести мету можливих відступів від тих прав, що захищені міжнародними угодами. З одного боку, це дає державі змогу, посилаючись на дію відповідних міжнародно-правових норм, запроваджувати вимушені обмеження на користування певними правами, а з іншого – захищає громадян від свавільних дій держави щодо обмеження їхніх прав [10, с. 509]. У Загальній декларації прав людини зазначається, що обмеження можуть бути застосовані лише з певною, чітко встановленою метою.

Відповідно до ст. 41 Конституції України, кожен має право володіти, користуватися й розпоряджатися своєю власністю. Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним. Однак у кожній правовій державі існують заходи примусу, наслідком застосування яких є обмеження конституційних прав і свобод людини, що відбувається

не інакше як на підставах і в порядку, передбачених законом. Особливого значення правообмежувальний характер таких заходів набуває у сфері кримінального провадження. У зв'язку з цим зазначені конституційні права і свободи людини гарантуються й забезпечуються під час здійснення кримінальних проваджень, а недоторканність права власності закріплено як одну із загальних його засад (п. 9 ч. 1 ст. 7, ст. 16 КПК України) [11, с. 519].

Актуальність і важливість практичної спрямованості порушеного питання зумовлена тим, що в ст. 16 КПК України передбачена можливість тимчасового вилучення майна без судового рішення. Водночас у КПК України не має чіткого формулювання та регламентування дозволених випадків обмеження права власності. Законодавче закріплення відповідних обмежень права власності в кримінальному провадженні має бути доцільним і справедливим із погляду забезпечення як гарантій прав і свобод людини, так і гарантій повноцінного проведення слідчим, прокурором досудового розслідування. У зв'язку з цим варто підтримати позицію С.Г. Пелеляєва, що в правовій державі захист прав і свобод людини можливий за наявності розвинутого правового механізму й законодавства, здатного забезпечити рівність усіх громадян на однакову правову захищеність та індивідуальну відповідальність [12, с. 13-14]. Дійсно, у такому разі можна вести мову не про порушення основоположних і конституційних прав і свобод, а про їх правомірне обмеження, зменшення обсягу з підстав і в порядку, передбачених законом. Як слушно зауважила О.Г. Шило, запровадження на стадії досудового розслідування ефективної процедури гарантій безпідставного обмеження прав і свобод є особливо необхідним [13, с. 351].

Майно може бути тимчасово вилучено виключно під час обшуку, огляду або затримання особи, тобто в процесі здійснення процесуальних дій, які від слідчого (прокурора) потребують уваги і складання відповідних процесуальних документів. У цей самий час (через 48 годин після вилучення) слідчим (прокурором) має бути (після відповідних міркувань) якісно складено і вчасно подано до слідчого судді клопотання про арешт тимчасово вилученого майна (не формальне, а обґрунтоване, з оригіналами або копіями документів та інших матеріалів, якими підтверджується обґрунтування) [14, с. 132]. Якщо звертатись до практичного застосування гарантій, то такими, що відповідають європейським стандартам, є норми, які змушують слідчих, прокурорів обґрунтовувати кожне клопотання щодо застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Тимчасове вилучення майна може застосовуватися для забезпечення кримінального провадження лише за наявності достатніх підстав, визначених законодавством, що є гарантією права розпоряджатися своєю власністю, адже лише за чітко встановленими підставами таке право може бути обмежено. Уважаємо, що рішення про застосування запобіжного заходу не має ґрунтуватися виключно на інтуїції, а має прийматися компетентним органом на підставі достатніх даних, які підтверджують імовірність недобросовісності підозрюваного, обвинуваченого, та залежно від тяжкості вчиненого злочину [15, с. 256].

О.І. Андрєєва стверджує, що межі допустимого обмеження прав особи в кримінальному процесі визна-

чаються умовами і критеріями такого обмеження, які взаємопов'язані між собою. Умовами обмеження прав особи є законність обмеження прав і правова визначеність положень закону, що обмежують права особи; наявність установленної процедури обмеження та відповідність її міжнародним стандартам у галузі захисту прав людини; існування закріпленого в законі механізму реалізації прав; наявність у законі гарантій дотримання прав (у тому числі ефективних способів охорони й захисту порушеного права, а саме: можливість застосування обмеження за рішенням суду, можливість оскаржити обмеження в суді, дієвий періодичний контроль за необхідністю продовження обмеження і процедура скасування обмеження). Критеріями, що визначають ступінь обмеження прав особи в кримінальному процесі, є збереження сутнісного змісту права; обґрунтованість обмеження прав; співмірність обмеження прав; сумісність з іншими правами [16, с. 11].

Отже, тимчасове вилучення майна характеризується специфічними ознаками: 1) має процесуальний характер і регулюється кримінальним процесуальним законом, а тому є складником кримінальної процесуальної форми; 2) підстави, межі та порядок застосування детально регламентовані КПК України; 3) спрямовано на досягнення єдиної мети з іншими заходами державного примусу в кримінальному провадженні – забезпечити належний порядок кримінального провадження, його дієвість; 4) має виражений примусовий характер, який залежить не від порядку реалізації вилучення майна, а від власне його законодавчої моделі. Навіть коли особа не заперечує проти обмеження її прав і свобод, що пов'язано із застосуванням вилучення, вони все одно мають примусовий характер, оскільки сама можливість застосування примусу передбачена процедурою вилучення; 5) має виключний характер, тобто застосовуються лише в тих випадках, коли іншими заходами публічні завдання кримінального провадження досягнути неможливо; 6) специфічний суб'єкт застосування – ним, як правило, є слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд.

Отже, аналіз положень КПК України та слідчої практики дає змогу стверджувати про наявність у межах кримінального процесуального права самостійного правового інституту «тимчасового вилучення майна», що складається із сукупності норм, які регулюють питання вилучення майна на досудовому розслідуванні без судового рішення з подальшим вирішенням питання про арешт майна або його повернення особі, в якій воно було вилучено. Існування зазначеного правового інституту має вагомe значення для діяльності органів досудового розслідування, адже дає можливість невідкладно та без додержання бюрократизованої і тривалої в часі процедури одержання ухвали слідчого судді здобувати речові докази й інші об'єкти, що мають значення для кримінального провадження, не допускаючи при цьому їх знищення чи приховування.

Література

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Міжнародний документ від 04.11.1950

№ 995_004. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/> (дата звернення: 12.04.2017).

2. Шевчук О.М. Державний примус як засіб правового забезпечення законності. Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. 2002. № 3. С. 142-147.

3. Благодир А.А. Заходи кримінально-процесуального примусу – гарантія дотримання законності. Актуальні проблеми правознавства. 2001. № 3. С. 201-205.

4. Моргун Н.С. Засада недоторканності права власності у досудовому кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 237 с.

5. Булатов Б.Б., Николук В.В. Меры уголовно-процессуального принуждения (по главе 14 УПК России). Москва: Спарк, 2003. 180 с.

6. Гаур І. Накладення арешту на вклади, цінності та інше майно обвинуваченого: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2011. 20 с.

7. Дудоров О., Тертиченко Т. Незаконне збагачення: сумнівна новела антикорупційного законодавства України. Вісник Національної академії прокуратури України. 2011. № 3. С. 128.

8. Моргун Н.С. Тимчасове вилучення майна як захід забезпечення кримінального провадження, що обмежує право власності. Митна справа. 2014. № 3 (2). С. 318-223.

9. Черкесова А.С. Гарантії прав і свобод людини при їх обмеженні у кримінальному провадженні: дисс. ... канд. юрид. наук. Київ, 2018. 234 с.

10. Стрекалов А.Є. Міжнародно-правові стандарти щодо обмеження основних прав і свобод людини і громадянина. Актуальні проблеми права: теорія і практика. 2012. № 25. С. 507-513.

11. Дрозд А.В. Правомірна допустимість обмеження права власності в кримінальному провадженні. Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності: тези Всеукраїнської науково-практичної конференції (3 березня 2017 року). Київ, 2017. С. 517-520.

12. Пепеляєв С.Г. Європейський правовий гуманізм як чинник реформування кримінально-процесуального права України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.12. Київ, 2005. 16 с.

13. Шило О.Г. Теоретико-прикладні основи реалізації конституційного права людини і громадянина на судовий захист у досудовому провадженні в кримінальному процесі України. Харків: Право, 2011. 472 с.

14. Ананьєв Є.А. Проблематика «тимчасового вилучення майна». Юридичний веб-портал Ліга.Блоги. 05.05.2017. URL: <http://blog.liga.net/user/eananev/article/26950>.

15. Черкесова А.С. Система гарантій прав і свобод підозрюваного, обвинуваченого під час застосування запобіжних заходів. Право і суспільство. 2017. № 3. С. 255-260.

16. Андреева О.И. Концептуальные основы соотношения прав и обязанностей государства и личности в уголовном процессе Российской Федерации и их использование для правового регулирования деятельности по распоряжению предметом уголовного процесса: автореф. дисс. ... докт. юрид. наук. Томск, 2007. 49 с.

Горошко В. В.,

перший заступник начальника ВП – начальник СВ
Хмельницького ВП Малиновського ВП в м. Одесі